

Liturgija i mediji: odredbe i smjernice

ZVONKO PAŽIN*

UDK: 264:316.77
264:659.444
Pregledni rad
Primljeno:
14. studenoga 2011.

* Izv. prof. dr. sc. Zvonko Pažin, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Hrvatska, zvonko.pazin@djkbf.hr

Sažetak: Polazeći od dokumenta Hrvatske biskupske konferencije »Prijenos liturgijskih slavlja« autor predstavlja dokumente i smjernice Crkve koji se odnose na radijski i televizijski prijenos liturgijskih slavlja.

U teološkim postavkama ističe se da je liturgijsko slavlje zapravo ostvarivanje Kristova spasiteljskog čina u određenoj zajednici koja slavi određeno bogoslužje. Zbog toga izravno sudjelovanje u bogoslužju bitno nadilazi televizijsko i radijsko praćenje slavlja. Zajednica slavi Kristova otajstva, a televizijski gledatelj i radijski slušatelji prate tek način na koji ta zajednica slavi otajstva.

Iako oni koji medijski prate bogoslužje u tomu istom bogoslužju djelatno ne sudjeluju, Crkva ipak smatra korisnima radijske i televizijske prijenose bogoslužja. Pri tomu ona inzistira na mistagoški vođenom bogoslužju i redateljstvu. To znači da bogoslužje kao takvo priopćuje i ostvaruje spasenjski događaj, a prijenos liturgijskoga slavlja trebao bi što je moguće više pomoći gledateljima i slušateljima da se i njima otvori transcendentna stvarnost bogoslužja. Zbog toga redatelj i svih ostali sudionici prijenosa bogoslužja trebaju poznavati smisao i značenje pojedinih liturgijskih čina, kao što se to, primjerice, pretpostavlja pri prijenosu nekih drugih događanja (npr. športskih natjecanja). Pri tomu se očekuje dobra i dobrotorna suradnja Crkve i medija, to jest teologa i redatelja.

Ključne riječi: prijenos liturgijskih slavlja, liturgija i mediji, mistagoški vođeno bogoslužje, mistagoški vođeno redateljstvo.

Uvod

Zamislimo petero turista koji ulaze u jednu baroknu crkvu i vide da upravo započinje misa. Odluče ostati. Jedan je od

njih uživao u prekrasnoj glazbi, drugi se divio arhitekturi i umjetninama crkve, treći se zanimao za nastup čitača i način propovijedanja, četvrti je bio psiholog pa je sa zanimanjem promatrao način na koji su vjernici sudjelovali u bogoslužju, a peti je shvatio kako već dugo vremena nije bio na misi, pa se nastojao kao vjernik uključiti kako je najbolje znao. I svi su bili u crkvi za vrijeme cijele mise. U kojoj su mjeri i na koji način sudjelovali, ovisilo je o njima. E sada zamislimo da su ta petorica redatelji koji prenose misu i da svatko od njih to čini prema vlastitom zanimanju. Kakvu bi poruku dobili vjernici koji prate prijenos na televiziji?

Prijenos bogoslužja nije emisija o umjetnosti i arhitekturi, nije glazbena emisija, nije emisija koja proučava scenske nastupe... To je nešto posve drugo. O tomu je ovdje riječ.

Kada govorimo o liturgiji i medijima, mislimo prvenstveno na prijenos liturgijskih slavlja. Pri tomu treba razlikovati izravni prijenos nekog bogoslužja od kasnijeg prikaza nekih dijelova bogoslužja, što ima dokumentarni značaj. Mi ovdje želimo govoriti samo o izravnom televizijskom i radijskom prijenosu nekog bogoslužja. Hrvatska biskupska konferencija na svom 39. plenarnom zasjedanju, u Dubrovniku od 20. do 22. listopada 2009. g., izdala je temeljni dokument za televizijski i radijski prijenos liturgijskih slavlja: »Prijenos liturgijskih slavlja«, s naznakom da će Hrvatska biskupska konferencija izraditi Smjernice s detaljnim uputama.¹ Druge biskupske konferencije, gdje je tradicija televizijskih i radijskih prijenosa puno dulja², odavno imaju Smjernice o medijskom prenošenju bogoslužja. Tako, primjerice, Talijanska biskupska konferencija još 1973. g. donosi neke osnovne *Norme za televizijski prijenos*³. Tajništvo njemačkih biskupskih konferencija priredilo je 2007. g. drugo izdanje opširnih *Smjernica i preporuka za radijski i televizijski prijenos bogoslužja* (na preko 180 kartica).⁴ Tekst je dala prevesti i Talijanska biskupska konferencija.⁵ Budući da je tema ovoga izlaganja upravo odredbe i smjernice,

¹ Tekst je dostupan u: *Vjesnik dakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* 9(2010.), str. 747-750. (u daljnjem tekstu PLS), br. 15.

² U nas to započinje tek početkom devedesetih, s nezaboravnim prijenosom polnočke iz zagrebačke katedrale 1989. g.

³ *Norme per la trasmissione televisiva della messa*, Episcopato italiano - Roma, 14/06/1973, (u daljnjem tekstu NTT), http://www.chiesacattolica.it/pls/cc_i_new_v3/V3_S2EW_CONSULTAZIONE.mostra_pagina?id_pagina=3973 (8. rujna 2011.)

⁴ *Gottesdienst-Übertragungen in Hörfunk und Fernsehen. Leitlinien und Empfehlungen. 2002. Aktualisierte, überarbeitete und erweiterte Fassung der »Leitlinien für die mediale Übertragung von gottesdienstlichen Feiern« (= Arbeitshilfen 72, 1989.) 2. Auflage 2007. Herausgeber: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz Kaiserstraße 161, D-53113 Bonn in Zusammenarbeit mit den Liturgischen Instituten Deutschlands, Österreichs und der Schweiz, Arbeitshilfen 169.*

⁵ Usp. EPISCOPATO ITALIANO, *Le trasmissioni radiotelevisive delle celebrazioni liturgiche Linee guida e raccomandazioni*, Roma, u: http://www.chiesacattolica.it/pls/cc_i_new/bd_edit_doc_css.edit_documento?p_id=13540&p_pagina=3915 (8. rujna 2011.). Možda bi bilo dobro da se i u nas taj tekst prevede.

bazirat ćemo se dobrim dijelom upravo na dokumentu naših biskupa. Dokument je raščlanjen u tri dijela koji se zaključuju završnim odredbama. Prvi dio govori o teološkim odrednicama kršćanske liturgije, drugi dio o planiranju prijenosa, a treći dio o tzv. mistagoškom redateljstvu.

1. Teološke postavke

Poznato je da pravi ljubitelji športskih događanja puno više vole gledati neko športsko natjecanje na stadionu, negoli u izravnom televizijskom prijenosu. Nadalje, po sebi je razumljivo da je sudjelovanje u svadbenom slavlju bitno drugačije od praćenja toga istoga slavlja u izravnom televizijskom prijenosu. Možemo li to isto reći za televizijski prijenos mise? Ne. Bogoslužje je nešto puno više. Ono stoji na posve drugoj razini. Crkva, naime, naučava da se u bogoslužju, ponajprije u euharistijskom slavlju, koje je vrhunac i izvorište, ostvaruje, događa, izvršava Kristovo djelo spasenja. Tako SC 6 veli da je Krist poslao apostole ne samo da naviještaju njegovo djelo spasenja, *nego također da to naviješteno djelo spasenja i izvršuju žrtvom i sakramentima, oko čega se kreće sav liturgijski život*. Dakle, u bogoslužju koje slavi zajednica vjernika ostvaruje se i događa Kristovo spasenje. Drugim riječima, bez bogoslužja Kristovo se spasenje ne bi moglo među nama ostvarivati. Konačno, u samoj euharistijskoj molitvi puk kliče: *Tvoju smrt, Gospodine, naviještamo, tvoje uskrsnuće slavimo, tvoj slavni dolazak iščekujemo!* Valja zapaziti da su ovi glagoli u sadašnjem vremenu: *naviještamo, slavimo, iščekujemo!* Liturgija je događanje, ostvarivanje Kristova spasenja u zajednici vjernika. To je otajstvo, tajna koja nadilazi ljudsko poimanje i koje je neprenosivo ljudskim sredstvima. Tako naš dokument veli:

Liturgija Crkve otajstveni je događaj u kojemu je Bog prvi činitelj obredom posredovane spasenjske zbilje. (...) Otajstveni događaj Božjega spasenjskog služenja čovjeku, posredovan liturgijskim obrednim činom, svojim je značenjem, sadržajem i mogućnošću iskustva znatno širi od stvarnosti koju nazivamo liturgijskim obredom. Televizijski i radijski prijenos liturgijskoga slavlja zahvaća liturgijsku obdrednost, ali uvijek u svjetlu otajstvenoga događanja koje obredu daje smisao i značenje. (PLS 1)

Što se hoće reći? Otajstvo spasenja, koje se slavi i ostvaruje u bogoslužju, nikada se kao takvo ne može medijski prenijeti. Ono je *nepriopćivo* izvan zajednice vjernika koja to isto otajstvo slavi. Zajednica vjernika, okupljena oko euharistijskoga stola, nije ona koja »sluša«, »promatra«, »prati« svetu misu. Ona je slavi, ona je aktivni sudionik toga slavlja u kojem se događa i priopćuje Kristovo spasenje. Tako se s pravom govori kako je liturgija »govor« (u kojemu Bog djelatno priopćuje svoje spasenje čovjeku), dok bi prijenos liturgijskoga slavlja tek bio »meta-govor«, tj. *govor o tomu kako Bog govori čovjeku, tj. kako mu priopćuje svoje spasenje*. Liturgija slavi otajstvo spasenja, a televizijski i radijski prijenos donosi obred, tj. prenosi

obrednost otajstva koje slavimo.⁶ U televizijskom i radijskom prijenosu slušatelji ili gledatelji tek duhovno sudjeluju na slavlju u kojemu stvarno sudjeluju samo oni koji su u samom slavlju i nazočni.⁷ Pojednostavljeno rečeno, jedno je blagovati, a posve je na drugoj razini prikazivati blagovanje.⁸ Naime, kada bi teološki ispravan bio onaj izričaj iz crkvene zapovijedi: »Slušaj pobožno nedjeljom i blagdanom svestu misu«, onda bi televizijski i radijski prijenos bio dovoljan. Međutim, otajstva koja slavimo daleko nadilaze slušanje, gledanje, kao i sama pobožna čuvstva.⁹

Ako ovako gledamo na smisao i značenje bogoslužja s jedne strane, te medijskoga prijenosa obreda s druge strane, onda svakako nisu bez osnove mišljenja nekih teologa kako je medijsko prenošenje kršćanskoga bogoslužja – koje je slavljenje i ostvarivanje otajstava našega spasenja – nepotrebno i štetno. Kao prvo, ističu ti teolozi, kršćansko se bogoslužje medijski prenosi, tako da ga može pratiti bilo tko: kršćanin i nekršćanin, vjernik i nevjernik, dobronamjernik i nedobronamjernik. Gdje je tu ona drevna *disciplina arcana* koju su obdržavali drevni kršćani, prema načelu *svetinja svetima*?¹⁰

Uglavnom ćemo se svi složiti da po sebi nema ništa loše u tomu da se kao vijest donese snimak dijela nekog bogoslužja (npr. isječak bogoslužja na dan zahvalnosti, za neke značajnije blagdane i sl.). To nije prijenos nego dokument, reportaža o nečemu što se slavilo. Međutim, kada je u pitanju izravni prijenos, smatraju ti teolozi, može se postaviti jednostavno pitanje: zašto bi radio i televizija uopće trebali izravno prenositi neko bogoslužje? Komu je taj prijenos namijenjen? Nekršćanima? Ako mislimo medijski evangelizirati, to nipošto ne bi trebao biti prijenos bogoslužja. Naviještanje i evangelizacija mogu ići i putem medija i to je otvoreno svim ljudima dobre volje. Međutim, u bogoslužju sudjeluju samo vjernici, živa Kristova zajednica – Crkva. Oduvijek je bila praksa Crkve da slavljenju i naviještanju riječi mogu biti nazočni i nekršćani (katekumeni), ali ne i na sakramentalnom slavlju. Ako, međutim, kažemo da je prijenos namijenjen kršćanima, odmah se možemo upitati: kojim kršćanima? Onima koji bi mogli sudjelovati na misi, ali ne žele? To

⁶ Usp. PLS, br. 2. Usp. također: G. BONACCORSO, *Azione rituale e azione drammatica*, u: *Rivista liturgica* 1(2000.), str. 13.-30., ovdje 17.

⁷ Usp. *Gottesdienst-Übertragungen in Hörfunk und Fernsehen. Leitlinien und Empfehlungen. 2002. Aktualisierte, überarbeitete und erweiterte Fassung der »Leitlinien für die mediale Übertragung von gottesdienstlichen Feiern« (= Arbeitshilfen 72, 1989.) 2. Auflage 2007. Herausgeber: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz Kaiserstraße 161, D-53113 Bonn in Zusammenarbeit mit den Liturgischen Instituten Deutschlands, Österreichs und der Schweiz, Arbeitshilfen 169., (u daljnjem tekstu GUE), str. 93.*

⁸ Prisjetimo se brojnih televizijskih emisija o kuhanju.

⁹ Tako npr. jedan đakon nije htio da se fotografira njegovo đakonsko redenje, nego se tek poslije slavlja fotografirao s rodbinom i prijateljima. Rekao je: »Ne može fotograf slikati trenutak kada dolazi Duh Sveti!«

¹⁰ Usp. K. RAHNER, *Messe und Fernsehse*, u: *Sendung und Gnade*, Innsbruck, 1959., str. 187.-200.

nema smisla. Bolesnicima? Tu smo već osjetljiviji. Znamo koliko upravo njima znače takvi prijenosi. Međutim, ni to po sebi nije nužno, odnosno, da čak i ne bi bilo dobro. Naime, oduvijek je tako bilo da neki vjernici nisu mogli sudjelovati u bogoslužju: mala djeca, starci, bolesnici, trudnice, majke s malom djecom, oni koji su spriječeni (vojnici, policajci, pripadnici određenih javnih službi). Ako nisu mogli doći, opravdani su. Tako već sv. Justin oko 150. godine opisuje završetak jednoga euharistijskog slavlja: *Od euharistijske se hrane svakomu dijeli i svatko prima, a nenazočnima se šalje po đakonima.*¹¹ Zato, prema mišljenju tih teologa, puno je primjerenije njegovati onaj pastoral s bolesnicima koji je oduvijek bio: pohod, nedjeljna i blagdanska pričest, susretljivost i ljubav najbližih.¹²

Kako god bilo, crkveni dokumenti predviđaju radijski i televizijski prijenos bogoslužja. Takva je danas praksa u cijeloj Crkvi. Naime, unatoč spomenutih teoloških dvojbi, Crkva danas smatra da izravan radijski i televizijski prijenos po sebi ne narušava svetost samoga bogoslužnog čina, te da polučuje dobre duhovne učinke u vjernika (pogotovo bolesnika), a i u dobronamjernih nevjernika. Tako Sabor preporučuje katoličke emisije na radiju i televiziji,¹³ a SC 20 govori izrijeком o prijenosu bogoslužja:

Prijenosi svetih čina radijem i televizijom, pogotovo ako je riječ o slavlju svete mise, neka se vrše obazrivo i pristalo, pod vodstvom i odgovornošću prikladne osobe, koju je za tu zadaću odredio biskup.

Ovdje valja naglasiti sljedeće. Po sebi je razumljivo da se dijelovi bogoslužja – kao dokument – kasnije prenose na radiju i televiziji. Međutim, crkveni dokumenti naglašavaju da prijenos cijeloga bogoslužja smije biti samo izravan!¹⁴ Posebno je pitanje prijenosa nekih velikih slavlja (npr. kraljevsko vjenčanje, mise zadušnice u slučaju velikih katastrofa). I kod takvih slavlja vrijede ista načela. Ukoliko bi silna medijska pozornost (mnoštvo poznatih ličnosti, velika glamuroznost kraljevskoga vjenčanja) zasjenila svetost samoga čina i mistagošku vrijednost prijenosa, bolje bi bilo odreći se izravnoga prijenosa. U tom slučaju to se slavlje može snimati i, kasnije, u najzanimljivijim isječcima, prenijeti u medijima.¹⁵ Nadalje, naš dokument

¹¹ *Prva Apologija*, 66-67 (= PG 6,427-431); *Časoslov*, 2,511.

¹² J. B. METZ, *La trappola elettronica. Osservazioni teologiche sul culto religioso in televisione*, u: *Concilium* 6(1993.), str. 82.-89.

¹³ IM (*Inter mirifica*), 14.

¹⁴ Usp. PLS 12. Slično se izjašnjavaju i njemačke biskupske konferencije u svojoj izjavi od 1. siječnja 1996. g., pri čemu se pozivaju na ovlasti koje im daje kanon 772., § 2. Zakonika kanonskoga prava. Usp. GUE, str. 64. Prema tomu, liturگیjski i mistagoški krivo je te je u isto vrijeme protivno crkvenim odredbama s vremenskim odmakom prenositi snimke nekog bogoslužja (to se znalo događati, a razlog je bio nedostatak tehničkih uvjeta).

¹⁵ Usp. GUE, str. 26.-127.

(PLS) naglašava koja je bitna razlika između slavljenja otajstava i praćenja toga istoga slavlja na radiju ili televiziji:

Liturgija je po sebi komunikacijski čin, susret zajednice vjernika s Bogom, izricanje hvale Bogu te udioništvo u njegovu djelu spasenja. Taj liturgijsko-komunikacijski čin moguće je iskusiti jedino u izravnom osobnom susretu pojedinaca u vjerničkoj zajednici koja je otvorena Božjemu spasenjskom djelovanju. Televizijski i radijski prijenosi također su komunikacijske naravi, ali na različitoj razini značenja. Nalazeći se pred liturgijskim slavljem, televizija i radio imaju zadaću svojim adresatima posredovati komunikaciju određene liturgijske zajednice s Bogom i s njegovim djelom spasenja (PLS 2).

Drugim riječima, vjernici koji sudjeluju u bogoslužju slave Kristovo spasenje koje se među njima ostvaruje, a televizijski gledateljima prenosi se način na koji ta zajednica slavi bogoslužje.¹⁶ Sâmo slavlje ne može se prenijeti. Prenosi se obrednost, ali ne i samo slavlje, baš kao što je nemoguće prenositi svečanu večeru.

U tom smislu PLS naglašava kako se u prijenosu treba isticati zajednica koja slavi, a ne televizijski gledatelji, koji nisu i »ne mogu biti nositelji slavlja, nego su dionici posebnoga oblika sudjelovanja u slavlju« (br. 3). Zato u medijskom prijenosu valja imati na umu »da je riječ o slavlju zajednice prisutnih, a ne o slavlju koje bi bilo osmišljavano za 'imaginarni skup' gledatelja ili slušatelja, ili pak prilagođavano takvom skupu« (br. 3). Naime, radio i televizija tek posreduju slavlje zajednice koja je nazočna, tako da mediji ne omogućuju istinsko sudjelovanje u slavlju. Međutim, u uvodu u bogoslužje predvoditelj može spomenuti duhovnu povezanost svih sudionika s onima koji medijski prate bogoslužje, pogotovo s bolesnicima.¹⁷

Glede tehničkih pomagala za praćenje (i prijenos) bogoslužja valja, međutim, razlikovati dvije razine. Kada u misi s papom sudjeluje veliko mnoštvo vjernika, onda video-zidovi imaju isti smisao kao ozvučenje: oni pomažu vjernicima koji su prisutni da mogu bolje slaviti sveta otajstva. Oni su *sudionici* toga veleslavlja. Međutim, posve je drugačiji slučaj s vjernicima koji to isto slavlje prate posredstvom televizije: oni *nisu* sudionici slavlja. S televizijskim gledateljima, možemo, nadalje, usporediti one redovnice koje rade u samostanskoj kuhinji i koje u isto vrijeme pobožno, putem zvučnika, prate misu koja se slavi u njihovoj crkvi. Te redovnice,

¹⁶ Ovoga sam ljeta na jednoj njemačkoj katoličkoj televiziji (KTV) gledao prijenos mise. Za vrijeme cijeloga prijenosa bio je vidljiv samo svećenik, oltar i ambon, a tek se iz pozadine čulo nekoliko glasova koji odgovaraju. Može biti da ta televizija ima premalo tehničkoga osoblja, ali ako se ne vidi zajednica koja slavi, onda se stječe dojam da ta televizija smatra kako je televizija oltar i svećenik, a gledatelj vjernik koji sudjeluje u slavlju mise...

¹⁷ Usp. GUE, str. 84.

dok rade svoje poslove, zacijelo ne sudjeluju u samom slavlju, nego samo prate sudjelovanje onih koji su u crkvi.

2. Mistagoški vođeno bogoslužje

Po sebi se podrazumijeva da prijenos nekog liturgijskoga slavlja (što je najčešće euharistija) treba biti s dopuštenjem nadležne crkvene vlasti.¹⁸ Prema tomu, svako liturgijsko slavlje, bez obzira na radijski i televizijski prijenos, treba biti u skladu s crkvenim propisima i u duhu istinskoga bogoslužja. Međutim, kada je riječ o prijenosu, valja imati na umu da se prinosi za cijelu zemlju, pa onda, nužno, ima i edukativni karakter. Zato je, načelno, neprimjereno sve ono što bi bilo nalik glumljenju, promociji i spektakularnosti.¹⁹ U središtu obreda treba biti otajstvo koje slavimo i koje se ostvaruje. Jednostavno rečeno, treba se držati liturgijskih propisa, odnosno Opće uredbe Rimskoga misala, kada se slavi euharistija.²⁰ Nitko ne smije dodavati ili ispuštati ono što je određeno i propisano, pogotovo kada se bogoslužje prenosi.²¹ Nadalje, zbog prijenosa ne smije se slavlje skraćivati, niti se smije u nj nešto neliturgijsko, mimo propisa, ubacivati, da bi se zadovoljili nečiji posebni interesi.²² Crkveni je nauk jasan: »Liturgijski čini nisu privatni čini; oni su slavlje Crkve koja je 'sakrament jedinstva' to jest sveti puk okupljen i uređen pod biskupom« (SC 26).²³ Liturgijski propisi nisu doneseni svojevóljno niti su sami sebi svrhom. Stoga nije prvo pitanje je li nešto dopušteno, nego koji je smisao nekog propisa.²⁴

---

¹⁸ Usp. PLS, 13. Usp. također već spomenuti SC, 20.

¹⁹ Ne možemo se oteti dojmu da neki svećenici, zborovođe, zborovi, čitači, svoje sudjelovanje shvaćaju kao medijski nastup u kojemu onda samodopadno uživaju, nauštrb dostojanstva i svetosti samoga bogoslužja.

²⁰ *Rimski misal, prerađen prema odluci Svetoga ekumenskog sabora Drugoga vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla VI., preuređen brigom pape Ivana Pavla II. Opća uredba. Iz trećega tipskog izdanja, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004. (= OURM)*

²¹ Tako, na primjer, kod vjenčanja neprimjeren je poljubac mladenaca (protestantski običaj), kao i pljesak prisutnih nakon privole. Mi slavimo Krista čije se otajstvo spasenja na osobit način ostvaruje u mladenima.

²² Usp. PLS, 13.

²³ To ne može biti *privatni* nastup bilo svećenika, bilo crkvenoga zbora, bilo prezentacija umjetničkoga blaga crkve, bilo promocija poznatih ličnosti koje sudjeluju u slavlju. Slavimo Krista Gospodina. On i njegovo otajstvo spasenja uvijek trebaju biti u središtu našega bogoslužja.

²⁴ Usp. GUE, str. 53. Tako npr. u OURM br. 66 izrijekom stoji: »Homiliju neka redovito drži sam svećenik slavitelj, ili neka je prepusti svećeniku suslavatelju, ili katkad – ako je prikladno – i đakonu, ali nikada laiku.« U crkvama njemačkoga govornog područja koji put homiliju drže laici, smatrajući da smo svi braća u Kristu i dionici njegova svećeništva. Međutim, ta odredba Crkve ima svoje značenje: presbiter-starješina zaređen je i postavljen slaviti, naviještati riječ i slaviti otajstva. Sudjelovanje u euharistijskom slavlju ne mjeri se, naime, efektivnim sudjelovanjem u liturgijskim ceremonijama, nego svetošću vlastitoga života koji se uključuje u euharistijsko slavlje na način primjeren službi i staležu pojedinog krštenika. Vidimo, dakle, da svaki propis ima svoje duboko značenje. Tako je, koji put, puno opasnije djelomično znanje od neznanja...

Evo pregleda onoga što bi u pripravi bogoslužja trebalo imati na pameti (zapravo, to bi isto trebalo vrijediti za bogoslužje koje se prenosi kao i ono koje se medijski ne prenosi).

Poštovanje liturgijskoga kalendara. Zajednica, koja pripravlja slavlje, treba poštovati opći rimski kao i nacionalni kalendar. Koji put to će biti u skladu s posebnim kalendarom neke zajednice u dogovoru i s dopuštenjem nadležne crkvene vlasti (PLS 6).²⁵

Poštovanje liturgijskih službi. Prema važećim propisima i u duhu liturgije valja svakom službeniku dati da čini ono što njegovu stupnju odgovara. Tako npr. ne dolikuje da svećenik čita prvo i drugo čitanje, ili da navijesti evanđelje kada je nazočan đakon. No, s druge strane, bit će dobro koristiti mogućnosti koje daje sama liturgija. Tako npr. za zazive s »Gospodine, smiluj se« u Misalu stoji da svećenik ili koji drugi podesan službenik može reći navedene ili neke druge zazive.

Zdrava prilagodba. Liturgijske knjige na više mjesta vele da se nešto može učiniti ako je zgodno, prema prilikama, prema mjesnim običajima, ovim ili sličnim riječima. Nadalje, više se puta nudi više mogućnosti za neki liturgijski čin. Tako, npr. blagoslov vode i škropljenje puka, kako je predviđeno u Misalu, može zamijeniti uobičajeni pokajnički čin.

Poštovanje dostojanstva bogoslužja. U procesu pripreme prijenosa bogoslužja, valja uvijek paziti na smisao i dostojanstvo samoga slavlja. Bogoslužje je otajstveni susret Boga i čovjeka, ono je Božje spasenje u otajstvenim znakovima. Stoga prijenos bogoslužja ni u kojem smislu nije predstava ili zabavni program. Oni koji sudjeluju u bogoslužju, kao i različiti službenici, trebaju biti prvenstveno vjernici, članovi zajednice koja slavi. Posve je neprimjereno tom prigodom angažirati glumce, posebne pjevače i glazbenike koji inače ne sudjeluju na bogoslužju i koji toj određenoj zajednici ne pripadaju.²⁶ Ovdje se, naime, radi o slavlju jedne liturgijske zajednice (ponajčešće je to župa), a »ne o predstavljanju župne zajednice i njezinih aktivnosti«²⁷. Središte našega štovanja jest Krist i njegovo otajstvo. Nije dobro da voditelj slavlja ili komentator spominje bilo koje ime i bilo koga poimence pozdravlja. To nije svečana akademija, gdje pristojnost nalaže da pozdravimo odlične goste. Tako npr. ne dolikuje najavljivati imenom i prezimenom čitače, pjevače, zborovođe, pogotovo ne poznate osobe koji su došli na misu (možda upravo zato da budu viđeni). Sve bi to zasjenilo ono što je jedino bitno: Kristovo otajstvo koje slavimo. Jednako tako nije u redu npr. za vrijeme čitanja na ekranu napisati ime čitača ili

²⁵ Slično se određuje i u Njemačkoj i u Italiji. Usp. GUE, str. 50.-51.; NTT, br. 9.

²⁶ U tom se smislu možemo zapitati koji je smisao toga da se na nedjeljnoj euharistiji, koja se televizijski prenosi, kao koncelebranti pojavljuju susjedni župnici? Zbog prijenosa? Ne bi li oni trebali slaviti euharistiju sa svojim vjernicima?

²⁷ PLS, br. 9.

pjevača koji pjeva pripjevni psalam. U najavnoj ili odjavnoj »špici« to se sve može napisati, kao što se u vodiču za neko slavlje mogu napisati imena onih koji imaju neku posebnu službu u navedenom slavlju.²⁸ Upravo zbog toga redovito prijenosu mise prethodi reportaža o određenoj župskoj zajednici, gdje se mogu spominjati i imena nositelja određenih službi.

Poštovanje liturgijskoga prostora tijekom samoga slavlja. To bi trebalo biti po sebi razumljivo. Ulaz je kroz crkvenu lađu, uvodni obredi na sjedištu predsjedatelja (*sedesu*), bogoslužje riječi na ambonu, euharistijska služba na oltaru, završni obredi opet na sjedištu predsjedatelja. Pogrzešno je, dakle, uvodne obrede ili završne imati na oltaru, jer je tako zgodnije za snimatelja... Osim toga važnu ulogu imaju i drugi prostorni elementi kao što je svetohranište, raspelo uz oltar, određena umjetnička djela koja u određenom trenutku slavlja mogu uvoditi u samo otajstvo.²⁹ Zabranjuje se, nadalje, da tehnička sredstva (kamere), budu u svetištu, osim najnužnijih (npr. mikrofoni), jer tehnička sredstva ne smiju ometati skladan tijek bogoslužja, niti bi smjela ometati nazočne vjernike u slavljenju otajstava.

Uporaba simbola. Tijekom prijenosa u pravom će se trenutku prikazati oltar, ambon, sedes, raspelo, neka slika ili kip, svod crkve. Međutim, sve to treba biti u funkciji bogoslužja. Tako npr. jedna je stvar ako se priprema reportaža o umjetničkom blagu neke crkve. Tada će se pokazati iscrpno svako umjetničko djelo. Međutim, u prijenosu bogoslužja uvijek je na prvom mjestu samo slavlje, a svi se ostali elementi trebaju uklopiti u dinamiku i mistagoški značaj samoga bogoslužnog čina i pojedinih njegovih dijelova.

Izbjegavanje komercijaliziranja. Bilo bi nečuveno da se prijenosu bogoslužja pojavi otvorena ili prikrivena reklama (npr. da se u krupnom planu snima ime robne marke proizvođača razglasnoga uređaja).³⁰ Neprihvatljivo bi bilo prodavanje prava prijenosa ili prodavanje ulaznica za bogoslužje.³¹

Liturgijsko pjevanje. Liturgijsko je pjevanje od osobite važnosti. Naš dokument jasno kaže: »Glazba je u liturgiji oblikovana samom liturgijom te nije dopustivo da glazba bude ona koja će uvjetovati liturgiju i davati joj isključivo glazbeno značenje.«³² Zato i razlikujemo liturgijsku glazbu od crkvene glazbe! Nadalje, li-

---

²⁸ Usp. PLS, br. 14; GUE, str. 66.

²⁹ Usp. PLS, br. 10; GUE, str. 37.

³⁰ Europski međunarodni sporazum o televiziji od 5. svibnja 1989. g. (član 14., odlomak 5.) i Europsko televizijsko usmjerenje od 3. 10. 1989. g. (poglavlje IV., članak 11., odlomak 5.): »Prijenos bogoslužja ne smije se prekidati reklamama.«; Vidi GUE, str. 143.

³¹ Usp. GUE, str. 144.

³² PLS, br. 9.

turgijska glazba po svojoj naravi teži sudjelovanju svih vjernika i time treba biti vođena koliko god je to više moguće.³³ Nadalje, naglašava naš dokument,

*u pripremi glazbe za liturgijsko slavlje (...) treba imati na umu da je riječ o slavlju jedne liturgijske zajednice, a ne o predstavljanju župne zajednice i njezinih aktivnosti. Zato je s težnjom za liturgijskim skladom vrlo teško pomiriti prisutnost različitih župnih zborova unutar istoga slavlja.*³⁴

Uloga tumača televizijskoga prijenosa. Tumač prijenosa treba biti na razini najnužnije pomoći onima koji prate. Kod radijskoga prijenosa tumač će ukratko prikazati liturgijsko događanje koje se ne vidi (npr. ulazna procesija, ophod s evanđeljem do ambona i sl.). U svakom slučaju tumačenje ne smije prekriti ili pokriti neki liturgijski čin. Stoga je dobro da većina tumačenja bude u uvodu u bogoslužje, tako da se sam tijekom bogoslužja ne prekida.³⁵ Kod televizijskoga prijenosa uloga je tumača važna na samom početku i na kraju slavlja, a tijekom samoga bogoslužja tumačenja se trebaju svesti na najnužnija objašnjenja.

Homilija. Valja samo podsjetiti da homilija treba biti ono što ona i jest: tumačenje Božje riječi i otajstava koja slavimo. Prisjetimo se što nauk Crkve govori o homiliji:

*Homilija u misnom slavlju ide za tim da naviještena Božja riječ zajedno s euharistijskom liturgijom postane »gotovo proglas čudesnih djela Božjih u povijesti spasenja ili u otajstvu Kristovu«. Naime, Kristovo vazmeno otajstvo, što se navješćuje u čitanjima i u homiliji, vrši se po misnoj žrtvi. A Krist je uvijek nazočan i djeluje u propovijedanju svoje Crkve.*³⁶

Prema tomu, valja se čuvati pobožnih i tematskih govora, pogotovo moraliziranja ili politiziranja.

Liturgijska kompetentnost redatelja. Može izgledati preuzetno očekivati od redatelja da ima određena teološka i liturgijska znanja. Međutim, kao što očekujemo od redatelja športskoga prijenosa da kao profesionalac zna koje su zakonitosti takvoga prijenosa, onda je jednako tako važno da redatelj prijenosa liturgijskoga slavlja (kao i svi sudionici u prijenosu) razumije liturgiju i njezine zakonitosti. Imamo već toliko vjeroučitelja (diplomiranih teologa), dakle, stručnih osoba, tako da bi bio velik propust prepustiti teološki neobrazovanom redatelju da sam (dakle, bez te stručne pomoći) »vjerski 'odgaja' najveću većinu vjernika, kao i onih kojima je

³³ Usp. NTT, br. 16.

³⁴ PLS, br. 9.

³⁵ PLS, br. 14; usp. još: GUE, str. 56.

³⁶ *Rimski misal prerađen prema odluci svetoga ekumenskog sabora Drugoga vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla VI., preuređen brigom pape Ivana Pavla, II. Lekcionar. Prethodne napomene I., KS, Zagreb, 2007., br. 24.*

to jedina mogućnost da se upoznaju s crkvenim obredima i slavljinama, pa tako i s Crkvom«. ³⁷

Priprava prijenosa. Prijenos liturgijskoga slavlja valja pripremiti i liturgijski i tehnički. Potrebno je načiniti scenarij i upriličiti određene probe. A sve to ne zbog spektakularnosti, ne zbog nastupa, ne s nekim posebnim pjevačima, nego jednostavno zbog toga da prijenos ima određenu kvalitetu, da ne bude praznih hodova, da ne bude očitih nesporazuma i pogriješaka, jer, kako je već spomenuto, misa koja se prenosi nužno ima i edukativni karakter. Tako redatelj prijenosa mora proučiti crkvu da vidi gdje će postaviti različite uređaje, da ne smeta odvijanju samoga slavlja, treba proučiti mogućnosti koje određena crkva pruža (slike, kipovi). Potrebno je učiniti probe sa zborom (kako postaviti mikrofone). Osim toga, redatelj treba znati kojim putem dolaze i odlaze određeni službenici... O tomu podrobno i iscrpno govori već spomenuti dokument Tajništva Njemačke biskupske konferencije. ³⁸ Čemu sve to? Ono što gledateljima u bilo kojem televizijskom prijenosu izgleda po sebi razumljivo i naravno, u stvarnosti je pripremljeno, promišljeno i dobro režirano. ³⁹ Tako na njemačkom govornom području svi oni koji su zaduženi za prijenos »dobivaju cijeli sinopsis, od početka do kraja prijenosa s komentarom te sa svim tekstovima i pjesmama, kao i napisanom propovijedi, tako da se mogu pripremiti za svaki kadar tijekom prijenosa«. ⁴⁰

3. Mistagoški pristup radijskom i televizijskom prijenosu

PLS podsjeća da je liturgija komunikacijski čin sastavljen od verbalnih i neverbalnih elemenata:

Zato će se kod televizijskih prijenosa dati važnost različitim stavovima i kretnjama tijela, poklicima, pjevanju, dijaloškoj oblikovanosti liturgije, trenutcima šutnje te prostornim elementima koji su također u službi otajstvenoga događanja. (PLS 7)

To stavlja osobit zadatak i na one koji suslave bogoslužje, kao i na one koji to putem radija ili televizije prenose. S jedne strane svako bogoslužje treba teći u skladu sa svojom uzvišenom naravi i s crkvenim odredbama, a s druge strane potrebno je poznavanje određenih »pravila struke« da bi se ono i prenijelo. Televizijski snimatelji i redatelji uglavnom veoma dobro znaju kako snimati određena društvena

³⁷ J. M. MATAUŠIĆ, Televizijski i radijski prijenos liturgijskih slavlja, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* 7-8(2011.), str. 726.-730., ovdje 726. Autor je sazeo i uredio prijedloge koje su Odboru za medije HBK uputili Mirko Mihalj, Dragutin Siladi i Blaženka Jančić.

³⁸ Usp. GUE, str. 93.-96.

³⁹ Evo zašto SC 20 smatra potrebnim da se u svakoj biskupiji angažira povjerenik za prijenose bogoslužja koji bi davao dragocjene upute i smjernice.

⁴⁰ J. M. MATAUŠIĆ, Televizijski i radijski prijenos liturgijskih slavlja, str. 726.

događanja, športske utakmice i sl. Zato se u svijetu filmske umjetnosti osobito cijene dobri redatelji i snimatelji. To je cijelo umijeće, pa i umjetnost.⁴¹ U tomu je smislu onda za našu televiziju prijenos euharistije još uvijek velik izazov, jer mu koji put pristupaju kao uobičajenom društvenom događaju koji se prenosi (pri čemu je npr. važno tko sudjeluje i koje su poznate osobe nazočne). Zato, dok čitamo upute naših biskupa, kao i Njemačke biskupske konferencije, valja razumjeti da je tzv. »mistagoško redateljstvo« i važno i potrebno, te da ga trebaju učiti i naučiti i voditelji slavlja zajedno sa zajednicom, kao i prenositelji toga istoga slavlja. Tako naš dokument naglašava:

*Mistagoški oblikovanim redateljstvom naziva se pokušaj u području audio-vizualnih medija da se s pomoću medija ljudima otvore oči i uši, duh i srce, te im se od Boga priopćavana transcendentna zbilja u samom liturgijskom slavlju učini pristupačnijom i da ih se u nju što snažnije uvodi. Velika uloga redatelja jest baš to: uvođenje u slavlje otajstva posredstvom teološko-liturgijski osmišljenih slika i tonova, što ne može biti prepušteno slučajnim odabirima.*⁴²

Evo nekoliko primjera. Dok se govori zborna molitva, kamera ne smije prikazivati vjernike koji sudjeluju. Međutim, mogla bi prikazati neki detalj u crkvi koji ilustrira ono što molimo: npr. ako molitva govori o Isusovoj mucij, može se prikazati križ ili odgovarajuća slika iz crkve, kod himna *Svet, svet* može se kamera usmjeriti prema svodu gotičke crkve, zatim kâd (oblak) koji su diže označava Božju prisutnost ili molitve pravednih.⁴³

Evo kako njemački dokument, na primjeru Druge euharistijske molitve, pokazuje kako bi moglo izgledati mistagoški vođeno redateljstvo.⁴⁴

⁴¹ Evo jednoga primjera. U poznatom spotu za pjesmu »Ne dirajte mi ravnice« usred ratnih događanja, osobito je pogođen i dirljiv trenutak kada kamera u krupnom planu pokazuje suzu na licu prognanoga starca (Fabijana Šovagovića). Taj krupni plan sažima svu potresnost te pjesme u gorkim vremenima prognanstva i izgnanstva. Upravo onako kako se veli: »Slika bolje govori od tisuću riječi.«

⁴² PLS, br. 8. Evo definicije mistagoški vođenoga redateljstva koju donosi GUE, str. 98.: *Mistagoški postavljeno redateljstvo u okviru audio-vizualnih medija naziva se ono nastojanje da se sudionicima obzirno otvore oči i uši, duh i srce, tako da se i njima otvori ona transcendentna stvarnost koja je stvarno prisutna u događanju samoga liturgijskog slavlja, te koja se s ljubavlju priopćuje ljudima. Mistagoški obilježeno redateljstvo pokazuje zajednicu koja slavi kao naslovnika Božjega priklanjanja i medijski ga posreduje onima koji uzimaju udjela u bogoslužju, tako da se oni uključuju u to događanje. Jer, Bog dolazi neposredno u susret i onim ljudima koji se tek putem medija uključuju u bogoslužje. I njih Bog želi pokrenuti i njima se osobno i neposredno otvoriti.*

⁴³ Usp. PLS, br. 11.

⁴⁴ GUE, str. 105.-106.

Druga euharistijska molitva	Televizijska slika
<p>... svagda i svagdje zahvaljivati tebi, Oče sveti, po tvom ljubljenom Sinu Isusu Kristu...</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Cijela je euharistijska molitva usmjerena Ocu po Kristu. - Prikaz Kristova lika u molitvenom stavu ili prikaz svećenika koji moli.
<p>... s anđelima i sa svima svetima slavu tvoju naviještamo uglas govoreći: Svet, svet, svet...</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hvalospjev Bogu, koji kazuje zajednica na zemlji, uzdiže se i sjedinjuje s nebeskim hvalospjevom anđela i svetih. - Kod posljednjega odlomka predslavlja i za vrijeme poklika <i>Svet</i>: vertikalni pokret kamere (prema gore, prema svodu, zaglavnom kamenu kupole i sl.)
<p>Slaveći, dakle, spomen smrti i uskrsnuća tvoga Sina...</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Žrtveni prinos Isusa na križu uzimanje udjela u tomu prinosu vlastitim sebedarjem. - Muke i trpljenje u našem vremenu / progon, mučeništvo i smrt Isusova / trajni biljezi rana na Uskrsnulomu.
<p>... da nas, pričesnike Tijela i Krvi Kristove,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Molitveno i životno zajedništvo svih sudionika u Duhu Svetomu
<p>... da nas (...) Duh Sveti sabere u jedno.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Jedinstvo Crkve kao dar Duha Svetoga (pogled kamere na zajednicu, preko koje ide simbol Duha Svetoga).
<p>Spomeni se, Gospodine, Crkve svoje širom svijeta, zajedno s papom našim (...) i biskupom našim...</p> <p>Molimo te, smiluj se svima nama da zavrijedimo biti sudionici vječnoga života s Blaženom Bogorodicom Djevicom Marijom, s blaženim apostolima i svima svetima...</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Povezanost okupljene zajednice s mjesnom Crkvom, s općom Crkvom (koju predstavlja rimski biskup) i sa zajedništvom svih svetih koji su već proslavljeni (apostoli s Marijom, evanđelistima, zaštitnicima i sa svima svetima sve do naših dana) - Kamera u pokretu pokazuje to zajedništvo (zajedništvo sa svetima: slike, freske, kipovi Blažene Djevice Marije i drugih svetaca).

<p>...tebi, Bogu, Ocu svemogućemu, u jedinstvu Duha Svetoga, svaka čast i slava u sve vijeke vjekova.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zaključna doksologija »Po Kristu, s Kristom i u Kristu«, kada svećenik podiže prilike kruha i vina, vrhunac je cijele euharistijske molitve. <ul style="list-style-type: none"> - Uzdignuti darovi u velikom planu. Kamera bi se trebala zadržati na posvećenim darovima sve do završnoga »Amen«. Tom bi prigodom mogla preko te slike ići i slika Krista koji moli. Kristu prisutnom, pod prilikama kruha i vina, ide naša hvala (»Po Kristu, s Kristom i u Kristu«), a tu onda pripada i zaključni »Amen«.
---	--

Ovo je samo primjer, kako bi moglo izgledati mistagoško redateljstvo. Komplikirano i pretjerano? Nipošto. Naime, u nekom drugom prijenosu ili u nekom dokumentarnom ili igranom filmu redatelji veoma dobro znaju što treba naglasiti. Na primjer, u športskim natjecanjima reakciju igrača, trenera, publike i to sve u pravom trenutku. Ne će se dogoditi da gledatelju promakne neka važna akcija... Sve su to pravila koja snimatelji i redatelji dobro znaju. Ne može biti redatelj nekog športskog prijenosa netko tko o tomu športu malo razumije. Isto vrijedi i za prijenos liturgijskoga slavlja. Zato je potrebno prijenos pripremiti: redatelj zajedno s predvoditeljem i s ostalim sudionicima.

4. Evaluacija

Nakon slavlja, pogotovo kad se pregleda snimka, potrebno je imati evaluaciju. To je važno za sve sudionike slavlja, ali i za sve koju su sudjelovali u prijenosu (redatelj, snimatelji, ton-majstori). Tako se uočene pogreške mogu ispraviti u nekom drugom prijenosu.

Zaključak

Bogoslužje je slavljenje otajstava našega spasenja, odnosno spasenje postaje djelatno i nazočno u samomu slavlju. To je otajstvo, ono što se ne može priopćiti, nego samo doživjeti i vjerom prihvatiti. Stoga nikakav prijenos po sebi ne može nadomjestiti stvarno sudjelovanje u bogoslužju.

Prijenos medijski posreduje tek obrednost, mediji prenose kako određena zajednica slavi otajstva, a gledatelji u tomu duhovno sudjeluju i ubiru određene duhovne plodove, već prema vlastitom raspoloženju i Božjoj milosti.

U liturgijskom slavlju svi trebaju imati na umu da slave Kristova otajstva i to u zajedništvu s cijelom Crkvom. Zato treba biti strano svim sudionicima bilo kakvo isticanje i svojevorno umetanje vlastitih elemenata u bogoslužje. Najjednostavnije je da svi sudionici poštuju liturgijski kalendar, upute sadržane u liturgijskom knjigama te pozitivne odredbe crkvenoga učiteljstva. Liturgijski čini nisu privatni čini nego slavlje cijele Crkve koja upravo po liturgiji postaje jedna Kristova Crkva.

Prigodom radijskoga i televizijskoga prijenosa važno je voditi se tzv. mistagoškim redateljstvom, tj. onim umijećem da se zvukom i slikom, glasom i pokretom slavi Kristovo otajstvo. Dvostruko je to umijeće: umijeće redateljstva kao i poznavanje teološkoga smisla svakoga bogoslužja. Zbog toga je u radijskoj i televizijskoj ekipi važna prisutnost teologa, odnosno (biskupijskoga) povjerenika za prijenose, koji će pomoći redatelju i cijeloj ekipi da ostvare više puta spominjano mistagoško redateljstvo.

LITURGY AND THE MEDIA: PROVISIONS AND GUIDELINES

Zvonko Pažin*

Summary

Starting from the document by the Croatian Bishops' Conference »The Broadcast of Liturgical Celebrations«, the author presents Church documents and guidelines relating to radio and television broadcast coverage of liturgical celebrations.

Theological postulates say that the liturgical celebration is indeed the realization of Christ's act of salvation in a particular community celebrating particular Eucharist. Therefore, the direct participation in the liturgy greatly transcends the participation through television and radio. The community celebrates the mystery of Christ, and the television viewers and radio listeners only follow the way in which the community celebrates the mystery.

While those who follow the liturgy over the media do not actively participate in that same liturgy, the Church still considers the radio and television broadcasts of liturgy useful. At the same time, the Church insists on the mystagogical approach to liturgy and directing. This means that Eucharist as such, communicates and realizes the act of salvation, and the broadcast of the liturgical celebration should, as much as possible, help open to the viewers and listeners the transcendental reality of liturgy. For that reason, the director and all other participants in the broadcast of Eucharist should be familiar with the meaning and significance of certain liturgical acts, as it is presumed, for example, in a transfer of some other events (e.g. sporting events). This presupposes a good and benevolent cooperation between the Church and the media, that is, the theologians and the directors.

Keywords: *broadcast of liturgical celebration, the liturgy and the media, mystagogical approach to liturgy, mystagogical approach to directing.*

---

* Izv. prof. dr. sc. Zvonko Pažin, Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Croatia, zvonko.pazin@djkbf.hr